

MEHMED EMİN RESULZADE'NİN TEVFİK FİKRET ÇIĞLIĞI

Mesut Kaplan

Yalandır, Tevfik ölmemiş. Tevfik ne çıldırır ne de hasta olur! Çıldıran varsa, bu ruh Fikret'in parlamasına tahammül edemeyen şuur; hasta olan bir vücut varsa, bu Tevfik'in üzüntüsüne dokunmayan yürektir! Yoksa Tevfik dengindeki şairler ölmez, yok olmazlar. Onlar geleceğin, gelecek onlarındır!

Mehmed Emin Resulzade

■ İstanbul'un Dışında: Azerbaycan'da Tevfik Fikret

XX. yüzyıl başları, Azerbaycan edebiyatının Türk edebiyatıyla en çok ilişkide olduğu ve etkisinin en çok gözlemlendiği dönemdir. Bundan önceki dönemlerde etkileşim az da olsa varlığını sürdürmüş, XX. yüzyıl başlarında bu etkileşim en üst seviyeye çıkmıştır. Bu dönemde Azerbaycan, birçok yönden bir millî uyanış dönemi içerisinde olmuş; edebiyat, sanat gibi alanlarda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle 1900 ve 1920 yılları arasındaki bu zengin ve bir o kadar özgür dönem, 1920 yılının Mart ayında Sovyet'in işgali ile Azerbaycan'ın bu özgür kimliğine son verilmiştir. İşte bu yirmi yıllık dönem, Azerbaycan ve Türk edebiyatının birbiriyle en yakın ilişkide olduğu süreç olarak da karşımıza çıkar.

Azerbaycan ve Türk edebiyatı arasındaki yakın ilişkinin oluşmasındaki önemli unsurlardan biri, Azerbaycan şair ve yazarlarıdır. Özellikle İstanbul'a eğitim almaya gelen Azerbaycanlı gençler ki bunlar arasında Ali Bey Hüseyinzade, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin Cavid ve Mehmed Hâdi gibi isimler de vardır. Bu gençler; burada Türk edebiyatının önde gelen isimleriyle ve sanatlarıyla

tanışmış, dönemin önemli dergi ve gazeteleriyle birlikte dönmüşlerdir. Azerbaycan'dan gelen bu genç aydınlar, İstanbul'da tanıştıkları ve örnek aldıkları şairlerin, yazarların etkisiyle eserler ortaya koyarak modern Azerbaycan edebiyatının gelişmesine önemli katkılar yaparlar. XX. yüzyıl başlarındaki bu dönemde Azerbaycanlı aydınlar; özellikle edebiyat alanında Türk edebiyatında bulunan hemen her konuyu, eseri ve tartışmayı dikkatle takip etmiş, ülkelerinde de bunu yaymışlardır. Özellikle İstanbul'da yayınlanan dergi ve gazetelerin düzenli olarak Azerbaycan'a ulaşması, İstanbul'daki haberlerin daha kolay takip edilmesini sağlamıştır. Azerbaycan ve Türk edebiyatı arasındaki yakınlığın şüphesiz en büyük ve özel ispatı, kullanılan dildir. İstanbul'da yazılan bir şiirin Azerbaycan'da yayın yapan bir dergide, hiçbir sadeleştirmeye gerek duyulmaksızın yayınlanıyor olması ve bunlarla birlikte Azerbaycanlı şairlerin kullandığı dilin de İstanbul'da kullanılan dille aynı olmasıdır. Bu iki örnek, iki ülke arasındaki yakınlık bağının ne denli derin olduğunu göstermektedir.

XX. yüzyıl başlarında iki ülke edebiyatları arasındaki yoğun etkileşim, önceki yüzyılda daha az olarak sürmekteydi. Azerbaycan ve Türk edebiyatı arasındaki ilişkinin azlığı ve Azerbaycanlı şairlerin kullandığı dilden şikâyetçi olan Ali Bey Hüseyinzade, özellikle Türk edebiyatının Azerbaycan'da daha fazla yer alması gerektiğini; "Anlamıyorum ki bizim buranın müallimlerinde, müelliflerinde Çağatay ve Osmanlı edebiyatına karşı bu inat ne içindir? Canım, bizim Osmanlı eşar ve edebiyatında öyle özel numuneler vardır ki, sizin bu gibi şairlerinizden daha Türkçe, hatta daha Azerbaycan'ca ve Kafkas'cadır." (Kengerli, 2008: 328) şeklinde belirtir.

Azerbaycan edebiyatında yaşanan bu dönemlerle birlikte, XX. yüzyıl başlarından itibaren Ali Bey Hüseyinzade'nin dediği gibi artık Azerbaycan'da Türk şair ve aydınların isimleriyle sıklıkla karşılaşmaya başlıyoruz. Azerbaycan'da -bu dönemle birlikte- şair, yazar ve Azerbaycan halkı üzerinde Türk edebiyatından bazı isimler daha çok ilgiyle karşılaşmış ve sıklıkla ön plana çıkmıştır. Azerbaycan'da öne çıkan Türk edebiyatı temsilcilerini;

"Azerbaycan aydınlarının en çok okudukları Türk sanatkârları arasında Namık Kemal, Ziya Paşa, Rezaizade Ekrem, Abdülhak Hamid, Rıza Tevfik özellikle Mehmet Emin ve Tevfik Fikret önemli yer tutar. Azerbaycan okuyucuları Reşad Nuri ve Halide Edip'in eserleri ile yakından tanışmışlardır. Ülkemizde Nazım Hikmet'i bilmeyen okuyuculara zor rastlanır. Aziz Nesin ve Yaşar Kemal'in eserleri de büyük bir muhabbetle karşılanır." (Araslı, 1966: 1)

şeklinde belirtebiliriz. İstanbul'da eğitim aldığı dönemlerdeki günlerini hatıralarında kaleme alan Ömer Faik Numanzade de henüz ilkokul sıra-

larındayken takip ettiği Türk şairler olarak yine Namık Kemal, Tevfik Fikret, Rezaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid'i belirtir (Numanzade, 2000: 31). Bunun yanı sıra Azerbaycan edebiyatıyla ilgili yayınlanan kitap ve makalelerde, Azerbaycanlı şairler içerisinde en çok etki yapan Türk şair ve yazarları olarak karşımıza Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Rıza Tevfik başta olmak üzere birkaç farklı isim çıkmaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz isimlerden olan, Azerbaycan edebiyatında da şair ve yazarlar tarafından sıklıkla takip edilen, üzerine şiirler ithaf edilen ve bir nevi örnek şair gözüyle bakılan Tevfik Fikret'in -yaptığımız araştırmalar neticesinde- Azerbaycan'da ilk olarak 1906 yılında, dönemin önde gelen dergilerinden biri olan *Füyuzat*'ın ikinci sayısında karşımıza çıktığını görüyoruz. Şiirleri bu ilk gelişmeyle birlikte, Azerbaycan'da dolaşmaya başlayan Tevfik Fikret'in; bunu takip eden yıllarda Azerbaycan matbuatında sıklıkla karşımıza çıkmaya başladığı gibi, Azerbaycan'da şairleri de daha çok etkilemeye başlamış olacaktır.

Tevfik Fikret'in 1906 yılında Azerbaycan'daki ilk yayınlanmasıyla ilgili olarak dikkat çekici bir konu da o dönem içerisinde Osmanlı Devleti'nin önde gelen şairlerinden ve Azerbaycan edebiyatında sıklıkla takip edilen isimlerden Namık Kemal'in ölümünün üzerinden yıllar geçmiş, Rezaizade Mahmut Ekrem 59 ve Abdülhak Hamid Tarhan 54 yaşındayken 48 yıllık bir yaşam sürdüren bahsi geçen yazarın ise o dönemde 39 yaşında olmasıdır. Tevfik Fikret'in henüz genç diyebileceğimiz bir yaşta, kendi toplumunun dışında, farklı toplumlarda dikkate değer bulunuyor olması, dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur.

Türk edebiyatın önemli simalarından biri olan ve henüz yaşadığı dönemden itibaren özellikle Azerbaycan olmak üzere, yakın şark ülkelerinde büyük bir ün kazanan Tevfik Fikret, bu bölgelerde ciddi etkiler bırakmıştır. Dönemin önde gelen *Füyuzat* ve *Şelale* dergilerinde de Tevfik Fikret ile ilgili yayınlar ve şiirlerini görmek mümkündür (Kaplan, 2017). Modern Azerbaycan edebiyatın öncü isimlerinden olan Mehmed Hâdi'nin: "Türklerin Şair-i Feyyaz ü Fasihi" (Hâdi, 2005: 217) dediği Tevfik Fikret hususunda Hamid Araslı ise "Fikret, yaşamında yakın şark ülkelerinde büyük şöhret kazanmış, özellikle Azerbaycan edebiyatının gelişmesinde mühim etki göstermiştir. Azerbaycan'da şairin eserleri uzun bir müddet okul kitaplarında şerefle yer almış, dergi ve gazetelerde yayınlanmış, onun hakkında muhtelif görüşler ileri sürülmüştür. Fikret'in yaratıcılığı yine sevilir ve muhabbetle öğrenilir." (Araslı, 1966: 1)

Şelale, No. 24

XX. yüzyıl Azerbaycan basınının önde gelen gazetelerinden biri olan *Açık Söz*, 2 Ağustos 1915 ve 18 Mart 1918 yılları arasında 704 sayı olarak neşredilmiştir. Edebî, siyasi ve içtimai yayıncılar yapan *Açık Söz*, önemli bir yazar kadrosunu da bünyesinde barındırmaktadır. Gazetenin yazarlarından olan Mehmed Emin Resulzade gazetenin editörlüğünü de yapmaktadır. Ömer Faik Numanzade, Neriman Nerimanov, Hüseyin Cavid ve Abdullah Şaik gibi Türk dünyasının da önemli isimleri bulunmaktadır. Azerbaycan basının bu önemli gazetesini bizim için de önemli kılan unsurlarından bir tanesi de 1917 yılında, gazetenin editörlerinden biri olan Mehmet Emin Resulzade'nin yazdığı bir makedir.

Azerbaycan'dan Kopan Tefvik Fikret Feryadı

1915 yılında hayatını kaybeden Tefvik Fikret'in ölümü, toplumunda büyük bir yankı uyandırmış, bunun neticesinde kendisi hakkında yüzlerce yazı, şiir, makale, kitap ve anma toplantıları hazırlanmıştır. Nitekim Fikret'in ölümü üzerine ülkemizde birçok şiir ve yazı yazılmıştır. Fikret'in ölümü üzerine yazılan bu yazılar içerisinde akla ilk olarak Rıza Tefvik Bölükbaşı ve onun:

*Dediler ki ıssız kalan türbende
Vahşi güller açmış; görmeye geldim
O cennet bağının hâkine ben de,
Hasretle yüzümü sürmeye geldim!..* (Bölükbaşı, 2005: 65).

dörtlülüğüyle başlayan "Tefvik Fikret'in Necîb Ruhuna" isimli şiiri, mersiyesi gelir. Azerbaycan'da da Tefvik Fikret gibi henüz yaşamında beğenilerek takip edilen ve değer gören bir ismin, ölümünün de burada büyük bir etki yaratması olağan bir durumdur.

Fikret'in ölümünden sonra yazılan yüzlerce yazıdan bir tanesi de Azerbaycan'da, *Açık Söz* gazetesinde ve gazetenin başyazarı Mehmed Emin Resulzade'nin kaleminden dökülen "Böyük Bir İtik" (Büyük Bir Kayıp) (Resulzade: 19) başlıklı makalesidir. Yaptığımız incelemeler neticesinde, Fikret'le ilgili yayınlanmış hiçbir çalışmada bahsi geçmeyen bu makalenin Azerbaycan'da Fikret'le ilgili yayımlanmış yazıların en etkileyicisi olduğunu belirtmek gerekir. Yazı, öyle derin bir yas ile yazılmıştır ki yazının başından sonuna dek kullanılan her kelime, her satır âdeta Resulzade'nin Tefvik Fikret çığılığı gibidir. Türk edebiyatı şairlerinin şiirlerinden oluşturduğu özel defterde; Namık Kemal, Mehmet Emin Yurdakul, Tefvik Fikret, Aka Gündüz ve Celal Sahir gibi isimlere yer veren Resulzade'nin (Şimşir, 2012: 176) özellikle Tefvik Fikret'e karşı ne kadar büyük bir hassasiyet duyduğu, ölümü üzerine yazdığı makale bunun apaçık kanıtıdır.

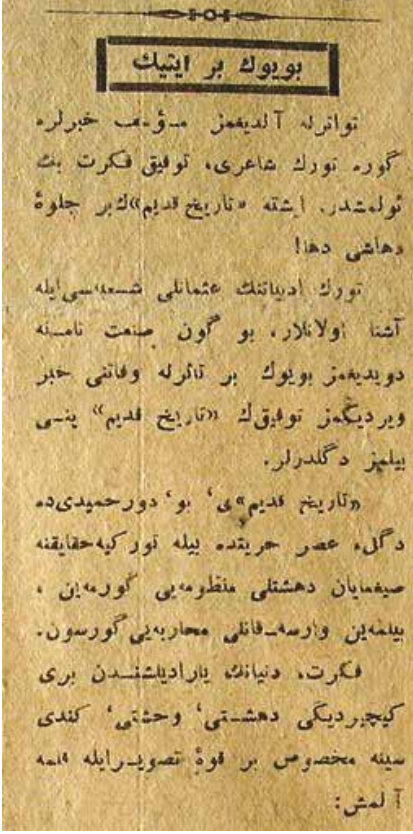
Fikret'in ölüm haberini duyurmakla yazısına başlayan Resulzade, onun ölümünü:

"Fikret dünyanın yaratılışından beri yaşadığı dehşeti, vahşeti, kendisine has bir kuvvetli tasvir ile kaleme almış:

"Din şehit ister, gökyüzü kurban

Her zaman, her yerde kan, kan, kan!"

diye, insanoğlunun her zaman kan içinde kan içip, kan kustuğunu söylemiştir.

Bir şair için hayal ettiğini gerçek hayatta görmek: Kendisine daldığı zaman kendi duygularını okşamak için yazdığı okunmaya değer şiirlerini görmediği, bilmediği ağızlardan duy-
mak ne büyük bir hediye, ne büyük bir zevktir!

“Tarih-i Kadim” bütün olağanüstülükleriyle tekrarlandı. Şair hayalinde canlandığı tabloyu bizzat gördü. Ne olağanüstü, ne iğrenç, ne çıplak bir hakikat tasvir etmiş olduğunu bütün şairliğiyle idrak etti. İdrak etti de dayanamadı. Hemen gözlerini kapadı, bütün dünyayı boğan kanları, memur-
eleri yakan volkanları, gözleri kapayan sisleri görmek istemedi.

Tevfik Fikret öldü!” (Resulzade 1917).

şeklinde değerlendirirken eserlerinde millî duygu ve kimliği sıklıkla ön planda tutan Resulzade'nin, Fikret'in kaybıyla Türk toplumunun büyük bir manevi zarar ve boşluk duyacağını da belirtir. Bunun üzerine Fikret ve dünya edebiyatından da önemli örnekler de

vererek Fikret'in arkasında bıraktığı izlere temas eder:

“(…) Bu kayıplar ne kadar ağır olsa da kazanılır, bedeli bulunur şeylerdir. Hâlbuki savaşlar milletlerden geri getirilemez kurbanlar almıştır. İnsanlığın en büyük faciası da buradadır.

Belçikalılar yalnız Liege, Mubij, Namur, Anvers ve Brüksel'lerini değil, Emil Verhaeren'lerini (Émile Verhaeren) de kaybettiler. Fransızlar yalnız zengin kuzey idari birimlerini değil; savaşın ta başında iken Jores'lerini kaybettiler. Avusturya'nın zararı yalnız Galıçya'dan ibaret değildir. Adler'i kaybetmek Avusturya demokrasinden ötürü daha büyük bir kayıptır. Romanya yalnız harabeye dönen şehirlerini değil, Karmen Silva'sına da ağlıyor. İngiltere görünüşte hiçbir şeyi kaybetmemiştir, deniliyor. Hâlbuki Kışner'ini kaybetmiş. Almanya yalnız sömürgelerini değil, “Ordu-Millet” karşıtı Fon Der Koviç Paşa'sını da kaybetmiştir. Rusya'nın bu konudaki kaybı dahi diğer savaşlardan daha feci, daha ağırdır. Rusya Meçnikov'unu kaybetmiştir. Türki-

ye'nin kaybettiği yalnız Erzurum, Bağdat, Trabzon değildir. Tevfik Fikret de gitmiştir!" (Resulzade 1917)

Son olarak Fikret'e övgüler yağdıran Resulzade, Fikret'in özellikle Türk gençliğine olan ümidini ve güvenini hatırlatarak: "Evet, ey şanlı şair, senden aldığı iman-ı ferda ile ruh bulan Türk gençliği, ruhuna karşı riayet eder ve samimiyetle söylenen minnettar bir sesle der ki: "Ferda senin; senin bu teceddüd, bu inkılâb!" (Resulzade, 1917) sözleriyle yazısını sonlandırır. Azerbyacan edebiyat ve siyaset alanında önemli bir yere sahip olan Mehmed Emin Resulzade'nin Fikret hakkındaki bu sözleri, Fikret'e ne çok değer verdiğini göstermekle birlikte, Azerbaycan edebiyatından Tevfik Fikret hakkında bu denli etkileyici satırların yazılmış olması, Fikret için olduğu kadar, Türk edebiyatı için de gurur verici bir durumdur.

Kaynaklar

Araslı, Hamid, "Tevfik Fikret ve Azerbaycan Edebiyatı", 1966.

Bölükbaşı, Rıza Tefvik, *Serâb-ı Ömrüm*, (Hazırlayan: Abdullah Uçman), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005.

Hâdi, Mehmed (2005), *Seçilmiş Eserler*, Bakü: Şark-Garp yayınları.

Kaplan, Mesut, "Azerbaycan Edebiyat Muhitinde Tefvik Fikret", Ardahan Üniversitesi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ardahan 2017.

Kengerli, Aybeniz Aliyeva, *Azerbaycan'da Romantik Türkçülük*, Doğru Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2008.

Numanzade, Ömer Faik, *Kafkasya'dan İstanbul'a Hatıralar*, (Hazırlayan: İrfan Murat Yıldırım-Fazıl Gökçek), Akademi Yayınları, İzmir 2000.

Resulzade, Mehmet Emin , "Böyük Bir İtik", *Açık Söz*, Sayı 570, 1917.

Şimşir, Sebahattin, *Mehmet Emin Resulzade (Hayatı ve Şahsiyeti)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2012.